Lasteaialaps keeleõppijana

Väljavõte koolieelsete lasteasutuste eesti keele kui teise keele õpetajate põhi- ja täienduskoolituse õppematerjalist

Lapse kui võõrkeele õppija eripära

Keel täidab inimestevahelises suhtluses mitmesuguseid ülesandeid. Neid ülesandeid tuleb teadvustada ka keelt õpetades, et anda keeleõppele praktiline väljund. Eelkõige on keel inimese esmaste vajaduste rahuldamise vahend. Näiteks saab keele abil küsida süüa ja juua; mõjutada teise inimese käitumist: paluda, keelata, käskida, nõuda, veenda jne. Keele abil väljendavad inimesed oma suhtumist: huvi, poolehoidu, vastumeelsust, viha jne. Keel aitab inimesel väljendada oma tundeid sotsiaalselt aktsepteeritaval moel. Lisaks sellele omandab laps keele kaudu ühiskonna kultuurilised, moraalsed, religioossed jm väärtused. Keelt kasutatakse ka kõikvõimalikes rituaalsetes tegevustes: tervitamiseks, hüvastijätuks, palumiseks, tänamiseks, õnnitlemiseks, kaastunde avaldamiseks jne. Seega on keel teatud sümbolite süsteem, mida õpitakse selleks, et suhelda: hankida, edastada ja vastu võtta teavet ning väljendada oma soove ja vajadusi. Keel väljendab inimese sotsiaalset identiteeti.

Eestis on tuhandeid lapsi, keda kasvatatakse ja õpetatakse kodus, lasteaias või koolis kakskeelseks. Kakskeelseks peetakse nii neid lapsi, kes kasutavad kahte keelt ühtviisi hästi, kui ka neid lapsi, kes kasutavad küll kahte keelt, ent ühte kõrgemal tasemel kui teist. Teadlaste, lastevanemate ja õpetajate suhtumine kakskeelsusse on väga erinev.

Paljud uurimused toetavad arvamust, et võõrkeeleõpe on eriti tõhus just lapseeas – lasteaia- ja algkooliperioodil. Lapsed on uudishimulikud ja see paneb aluse nende õpimotivatsioonile. Lastel puuduvad varasemad negatiivsed õpikogemused, nad on aktiivsed ja andekad matkijad. See võimaldab omandada hea häälduse, intonatsiooni ja kõnerütmi. Lapsed ei karda kõnes vigu teha ja nad jätavad kergesti meelde sõnu, sõnaühendeid ja lauseid. Võõrkeeleõppele aitab kaasa ka laste soov suhelda.

Teisalt on laste keskendumisvõime väiksem kui täiskasvanutel. Nende jaoks võib olla ülioluline õpetaja tähelepanu ja heakskiit. Lapsed vajavad vaheldust ja seetõttu peab neile pakkuma

ülesandeid, mis rahuldaksid nende uudishimu ning oleksid põnevad. Seega on õpetaja roll laste õpetamisel ülioluline.

Koolieelses eas laps pole teadlik keeleõppija.

Ta ei tunne veel enamikku keelega seotud mõisteid, nagu *täht*, *häälik* ja *lause*. Laps õpib mängude ja mänguliste tegevuste käigus ning osaleb meelsasti neis tegevustes, mis talle meeldivad või huvi pakuvad, ta matkib teisi lapsi ning täiskasvanuid jne.

Laps vajab individuaalset tähelepanu.

Väikesed lapsed vajavad individuaalset tähelepanu ja seda tuleb keeletunnis ka pakkuda. Lapsi tuleb nimetada nimepidi, neid kiita, nende poole pöörduda jne.

Erivanuste koolieelikute tähelepanu maht on erinev.

Laste tähelepanu maht on väga erinev: mida väiksem laps, seda kergemini hajub tähelepanu, s.t ta võib hakata näiteks keset laulmist mõne mänguasjaga mängima või jääda lihtsalt aknast välja vaatama. Samas suudab väike laps oma tähelepanu tegevusele keskendada, kui tegevus on köitev. Keeleõpetajal tuleb kinnistada juba tuttavaid toiminguid ja teisalt kasutada keele õpetamiseks uusi tegevusi ning võtteid. Tuttavad asjad pakuvad lapsele turvatunnet.

Lapse keeleõppes võib esineda nn vaikne periood.

Õpetajatel tasub meeles pidada, et lastel võib olla ka nn vaikne periood, mil ta kuulab ja tajub keelt, ent ise seda veel ei kasuta. Mida noorem on laps, seda pikem võib olla vaikne periood (pool aastat või kauemgi). Kui hakata last sundima, võib see kasu asemel hoopis kahju tuua ning kutsuda esile stressi. Vaiksest perioodist on kergem üle saada, kasutades hulgaliselt laule, salme ning kooris kordamist-rääkimist, mil lapsel pole tarvidust karta mingil moel välja paista.

Laste kõne on egotsentriline.

Laps räägib enamasti endast ja teda ümbritsevatest asjadest ehk tema kõne on enesekeskne. Laste kõne on seotud konkreetse olukorraga ja nad räägivad asjadest, mis parasjagu toimuvad. Väljaspool seda olukorda on tihtipeale raske õpitud sõnu meenutada. Näiteks kaupluses või tänaval ei tule lasteaias õpitu sageli meelde.

Lastele võõrkeele õpetamise eripära

Keeleõpe lasteaias peab olema lapse hariduse motiveeriv ja väärtuslik osa. Keele õpetamine peab arvestama lapse vajadusi ning tema vanusega seotud eripärasid. Lasteaias saadud

keeleõppekogemus paneb aluse hilisematele keeleõpingutele: kui see on kvaliteetne, siis soodustab see lapse hilisemaid keeleõpinguid, ja vastupidi.

Keeleõppeks on vajalik keeleõppekeskkond. J. Doug McGlothlin (1997)[1] toob välja lapse keelekeskkonna kümme tunnusjoont.

1. **Puudub sund**. Lapsed ei pea sooritama keerukaid teste ning neil pole hirmu saada halbu hindeid. Isegi kui lapsevanemad või õpetajad püüavad keeleõpet jõuliselt stimuleerida, ei pruugi lapsed nendele stiimulitele reageerida ega sunnile alluda.
2. **Lapsel on keeleõppe jaoks aega**. Näiteks keelekümblusrühmades võib lapse käsutuses olla peaaegu kogu lasteaias olemise aeg.

   Kaks esimest tunnusjoont aitavad lastel motivatsiooni säilitada. Täiskasvanute puhul hoiab sageli just sund (hirm kontrolltööde, arvestuste ja eksamite ees) motivatsiooni alal, samuti sunnivad täiskasvanuid õppima ajalised piirangud, näiteks kestab keeleõpe kolm kuud, pool aastat, vms.

3. **Lapsel pole võimalik vältida uute sõnade, väljendite ja struktuuride omandamist, kasutades nende asemel juba õpitut.** Õpitud materjali hulk on liialt väike. Selleks, et end arusaadavaks teha, peab ära kasutama kogu olemasoleva keelevahendite pagasi ning lapsel tuleb pidevalt uusi sõnu, väljendeid ja struktuure juurde õppida.
4. **Laste keeleõppes puudub sageli grammatiliste vormide järjestus ning süstemaatiline sõnavaraõpetus.** Muinasjutte kuulates, lauldes ning mängides võib laps kokku puutuda selliste sõnade, väljendite ja struktuuridega, mida ei pruugi olla sagedussõnastikes ning mida formaalses keeleõppes õpetatakse märksa hiljem.
5. **Palju on kordamist.** Lapse igapäevane tegevus võimaldab õpitut pidevalt korrata ning puudub vajadus liikuda õpikus üha järgmiste peatükkide juurde ning aina juurde õppida suurel hulgal uut materjali.
6. **Nii sõnad kui ka maailm lapse ümber on talle uued.** Uute sõnade õppimine langeb kokku maailma avastamisega. Uudishimu, mida laps tunneb maailma avastades, on võimas vahend ka keeleõppe seisukohast. Tihti tulevad just lasteaialapsed oma õpetaja juurde küsima: “Mida me täna õpime?” Samas ootavad kooliõpilased ja täiskasvanud passiivselt, mida õpetaja õpetama hakkab.

[1] McGlothlin, D. J. 1997. A Child’s First Steps in language Learning. *The Internet TESL Journal*, Vol. 3, 10.

Kolm viimast punkti on seotud õppematerjalide järjestamisega. Tavaliselt räägitakse keeleõppe puhul süstematiseeritud keeleõppest, kus materjalide järjekorra määravad õppekava ning õppevara. Laste puhul mõjutab õpitavat ja õpetatavat keelekeskkond.

7. **Õpetatav keel on seotud ümbritseva maailmaga ehk ümbritsev maailm loob keeleõppeks tarviliku konteksti.** Seega on kogu õpitud materjal seotud nn elava keelega, s.t keelega, mida inimesed kasutavad oma igapäevaelus.
8. **Lapsel on võimalik kuulda keelt, mida õpetaja või teised inimesed tema ümber emakeelena räägivad.** Mõnel lapsel on võimalus kuulata õpitavat keelt rohkem, teisel vähem. Ent isegi need lapsed, kes kuulevad õpitavat keelt vähe, saavad siiski rohkem kuulamiskogemusi kui täiskasvanud, kes õpivad teist keelt õpikute najal.
9. **Lapsel on võimalus kasutada keelt ja teha end selle abil arusaadavaks.** Isegi kui kogemus on piiratud õpetajaga rääkimisega, on see siiski olemas.
10. **Lapse jaoks lihtsustatakse keelt, et muuta see arusaadavaks.** Täiskasvanu lihtsustab lapsega rääkides keelt sel määral, et see oleks lapsele arusaadav. Täiskasvanu saab lapse tegevuse järgi aimu sellest, mil määral laps kuuldut mõistis ning vajadusel kordab õpetaja sõnu ja kasutab selliseid keelelisi vahendeid, mis on lapsele arusaadavad.

Carol Reed (2003)[2] nimetab kaheksat lapse keeleõpinguid mõjutavat asjaolu.

1. **Kontekst ehk õpikeskkond, kus keelt õpitakse.** Mida noorem on laps, seda vähem pöörab ta keeleõpingutele teadlikku tähelepanu. Hoopis olulisem on ümbrus, kus keelt õpitakse. Seetõttu peab õpikeskkond
   - olema loomulik ja autentne;
   - olema eakohane;
   - võimaldama avastamist ja tähenduste konstrueerimist;
   - võimaldama aktiivset ja kogemuste põhist õpet;
   - võimaldama kasutada keelt mitmesugustes toimingutes;
   - toetama lapse õppimist ja keelest arusaamist (nt piltide ja näitvahendite kasutamine).
2. **Seosed.** Keeleõpingud peavad olema seotud teiste õppevaldkondadega (käeline tegevus, muusika, loodusõpetus jne) ning toimingutega, millega laps tegeleb selles vanuses ka emakeele vahendusel. Keeleõpingud peavad olema järjepidevad, eesmärgistatud ja liikuma kergemalt raskemale. Õpetaja peab aitama lapsel luua seoseid selle vahel, mida õpitakse, ja selle vahel, kuidas õpitakse.

[2] Reed, C. 2003. Towards Whole Learning. *IATEFL SIGs Newsletter*, 47–50.

3. **Koherentsus.** Keeleõpingud ei tohi olla killustatud – tükike siit ja teine sealt. Õpetatava materjali hulk peab olema lapsele jõukohane.
4. **Väljakutse.** Õppematerjali raskusaste peab olema lapsele jõukohane, aga samas ka innustav. Palju oleneb laste keeleoskuse tasemest. Kui see on hea, tuleb muuta esitatava materjali mahtu või raskusastet, muidu jäävad lapsed materjalinälga. Kindlasti avaldab laste keeleoskuse tasemele mõju lasteaiaväline keelekeskkond. Kui see on valdavalt eestikeelne, võib eeldada kõrgemat keeleoskuse taset. Kui see aga on peamiselt muukeelne, võib laste keeletase olla madalam. Tunnis annab materjali sobimatust tasemest märku laste käitumine: nii liiga kerge kui ka liiga raske materjali puhul kaob laste huvi – lapsed muutuvad kannatamatuks, lärmakamaks või satuvad segadusse. Jõukohane materjal pakub lapsele edutunnet, mis tõstab motivatsiooni ning avaldab selle kaudu positiivset mõju nii käitumisele kui ka õppimisele, soodustab mõttetegevust ja aitab kujundada positiivset enesehinnangut ning positiivset minapilti.
5. **Uudishimu.** Lapsed on uudishimulikud ning just uudishimu tekitab neis tihtipeale soovi ja vajaduse õppida. Seetõttu on eriti oluline, et õpetaja suudaks laste loomupärast uudishimu alal hoida.
6. **Hoolimine.** Lapsi tuleb kohelda kui isiksusi, mitte kui rühma, keda tuleb ohjes hoida. Suurte rühmade puhul võib see olla keerukas, ent tegevust kavandades on võimalik valida selliseid ülesandeid, kus õpetaja tegeleb kas või 30 sekundit iga õppijaga eraldi. Lapsed tunnetavad intuitiivselt, kas neist hoolitakse või mitte, ja reageerivad sellele vastavalt.
7. **Kogukond.** Lapsed õpivad õpetajaga ning üksteisega suheldes. Seetõttu tuleb kasutada ka selliseid ülesandeid, kus lapsed saavad üksteisega koos töötada ning üksteist aidata, jagada kogemusi, omavahel suhelda ning teha end õpitavas keeles omal moel arusaadavaks.
8. **Loovus.** Kõik lapsed on mingis valdkonnas andekad. Keeleõpingud peavad aitama neil annetel esile kerkida. Keelt õppida on ühest küljest kindlasti raske töö, aga teisalt peab keele õppimine olema ka loov ja lõbus tegevus. Lastel on elav kujutlusvõime, nad näevad asju teistmoodi kui täiskasvanud, neil puudub valehäbi ja neid ei piira paljud normid, mis kammitsevad täiskasvanuid. Iga õppija on erinev ja seega võib keeleõpe mõne lapse jaoks olla põnev avastusretk, teise jaoks külm suplus, kolmanda jaoks nali jne. Seetõttu tuleb õpetajal arvestada paljude asjaoludega.

Maie Soll (2000)[3] on välja toonud järgmised seisukohad ja põhimõtted:

[3] Soll, M. 2000. *Eesti keele kui teise keele õpetamine*. Artiklite kogumik, I osa. Tallinn.

- võõrkeel omandatakse *suheldes*, s.t keeletund peab ergutama õpitavat keelt kasutama kommunikatsioonivahendina;
- keele omandamine on *individuaalne protsess*: lapsed erinevad keeleoskuse taseme ja keele omandamise tempo poolest. Materjali esitades, harjutades ja hinnanguid andes tuleb seda arvestada, muidu võib lapsel kaduda huvi ja motivatsioon;
- keeleõpetuses tuleb tugineda lapse *kogemusele* – nii keelelisele kui ka üldkognitiivsele;
- lapsed peaksid teadma, mida nad hakkavad õppima;
- väikest last õpetades tuleb suurt tähelepanu pöörata *näitvahenditele*, õpetaja miimikale ja liigutustele;
- õpetaja jutt peab olema *emotsionaalne*, loomulik ning lapsele *arusaadav*. Samas ei tähenda see ebaloomulikult lihtsustatud ega aeglast kõnet;
- lapsele antavad *juhtnöörid* peavad olema *lihtsad* ja *selged*;
- uut materjali esitades tuleks meeles pidada, et laps ei suuda korraga vastu võtta ega meelde jätta kuigi palju uut teavet. Mida tähtsam ja lähedasem on õpitav lapsele emotsionaalselt, mida lähedasem on käsitletav keeleaines oma teema ja sisu poolest lapse tundemaailmale ja suhtlemisvajadusele, seda paremini jääb see meelde;
- lasteaia keeletundides on valdav *mänguline keeleõpe*, mis võimaldab keelt kasutada tegevustes ja loomulikes suhtlussituatsioonides. Säilitama peab mängulise elemendi, mis soodustab motivatsiooni püsimist;
- osaoskusi õpetades tuleks liikuda järgmiselt: *kuulamine → kõnelemine → lugemine → kirjutamine.*

Õie Vahar (1988)[4] rõhutab, et lasteaialastele on tegevuses tähtis eelkõige meeldivus ja huvipakkuvus.

Meeldivuse kõrval on oluline ka see, et laps kogeks *edu*. Seda, kas ta mõistab öeldut, kas ta suudab adekvaatselt tegutseda, mängus osaleda, saab laps teada, kui proovib.

Lapsele meeldib loomulik tegevus, mis on seotud tema eluoluga ka väljaspool lasteaeda:

- mängimine ja suhtlemine eesti lastega, eestikeelsed lastesaated televisioonis,
- lasteraamatu sirvimine.

Lapsele meeldib, kui tegevus kordub, ta tunneb end korduva tegevuse juures imehästi.

[4] Vahar, Õ. 1998. *Eesti keel võõrkeelena*. Tallinn.

Lapsel on vajadus süveneda. Ta kannatab tõsiselt, kui temalt on võetud võimalus rahulikult süüvida.

Kui laps istub kohustuslike ülesannete juures, pole tal valikuvabadust. Kui ta saab ise valida, töötab ta hoopis paremas meeleolus. Lastele peab vahel andma võimaluse ise otsustada ja valida. Tõeliste teadmiste hankimine põhineb uudishimul ja katsetamisel.

Laps ei väsi töötamast, kui õpitaval on kokkupuutepunkte tema eluga ja sellega, mis on tema meelest mõttekas ja vajalik.

Marika Merila (1999: 9)[5] toob välja järgmised lapse keelelist arengut soodustavad tegurid:

- keeleõpe peab olema mänguline, koolis kasutatav metoodika enamasti ei sobi koolieelikute õpetamiseks;
- õpetaja peab kohandama oma keele lapse arengutasemele sobivaks, s.t kasutama lihtsaid väljendeid ja lauseid, illustreerima oma kõnet liigutuste ja piltmaterjali või esemetega;
- lapsel lastakse alati ennast väljendada, s.t kui laps avaldab soovi midagi öelda, siis peab ta selle võimaluse ka saama. Kui seda soovi pikka aega eiratakse, siis rääkimishuvi kaob ning hiljem on seda raske taaselustada;
- lapse tegevus pälvib tunnustust, s.t kiitus on selles vanuses tihtipeale liikumapanevaks jõuks ning lapse jaoks olulise inimese kiitus julgustab last kiiduväärset tegevust kordama;
- õpetaja püüab leida motiive, miks laps tahaks tegutseda soovitud suunas, s.t õpetaja püüab mõelda sellele, miks laps võiks tahta üht või teist tegevust sooritada, näiteks tegevus on põnev, võistluslik vms;
- õpetaja arvestab laste algatuste ja soovidega, s.t püüab kohandada oma õpetamist laste huvidega. Kui selgub, et lapsed tahavad üha uuesti ringmängu mängida, siis tasuks mõelda, kas sama ringmängu abil (võib-olla muudetud sõnadega) saaks õpetada midagi uut;
- õpetaja on lapsele emotsionaalselt lähedane, s.t õpetaja lähedus tekitab lastes rõõmu ja turvatunnet. Laps adub, et õpetaja hoolib temast ja hoiab teda.

Eeltoodu põhjal võib kokkuvõtlikult öelda, et eesti keele õpetamise tulemuslikkus

sõltub sellest,

- kui hästi õpetaja tunneb last, tema ealisi iseärasusi, eeldusi ja vajadusi, aga ka õpiraskusi, ebakindlust ja õppetegevuses kujunevaid hirme;

[5] Merila, M. 1999. *Eesti keel muukeelses lasteaias*. Tallinn: Haridusministeerium.

- kui otstarbekalt on keeleõppe eesmärke püstitades suudetud lähtuda laste vajadustest ja võimalustest ning haridusasutuse taotlustest;
- kui otstarbekad on õppematerjalid ja -vahendid;
- kuidas õpetaja rakendatavad meetodid ja töövõtted teenivad püstitatud eesmärke;
- kas õppetegevuse korraldus täidab oma kolme põhifunktsiooni: arendab tõhusalt lapse suhtlusoskust ja laiendab tema teadmisi, aitab lapsel end tundma õppida ning õpetab teda õppima;
- kui põhjalikud on õpetaja erialateadmised ja kui loov, järjekindel ning nõudlik on ta oma taotlusi realiseerides;
- kuidas õppetegevuse korraldus vastab võõrkeele õpetamise spetsiifikale ja laste vajadustele (õpperühma suurus, laudade paigutus ruumis, võimalus organiseerida liikumismänge jm);
- kuidas suhtuvad lastevanemad eesti keele õpetamisse lasteaias.

Oluline on veel kord rõhutada positiivsuse põhimõtteid varajases keeleõppes. Peamisi sihte on, et laps hakkaks uskuma oma keelelisse võimekusse, julgeks suhelda eesti keeles ega kardaks teha vigu, oleks loov ja leiaks viise, kuidas kompenseerida oma puudulikku keeleoskust.